

DIN
ISTORIA ARCHIVELOR
STATULUI

DE

DIMITRE ONCIUL

CU REGULAMENTUL ARCHIVELOR STATULUI

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor I. ST. RASIDESCU

16, STRADA DÓMNEI, 16.

1903.

8373.

Ino. 4625 Sep.
DIN

II 85153

ISTORIA ARCHIVELOR STATULUI

DE

DIMITRE ONCIUL

CU REGULAMENTUL ARCHIVELOR STATULUI

77237

BUCUREȘTI
INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-SOR I. ST. RASIDESCU
16, STRADA DÓMNEI, 16.
1903.

8373.

150113

Biblioteca Centrală Universitară	
BUCUREȘTI	
Cota	85153
Inventar	77237

pe 85/00

B.C.U. Bucuresti

C77237

DIN ISTORIA ARHIVELOR STATULUI

Înființate în anii 1831 în Țeara-Românească și 1832 în Moldova, sub regimul Regulamentului organic și conform dispozițiilor lui, Arhivele Statului au acum un trecut de șapte decenii și mai bine.

În raport cu mersul dezvoltării noastre politice și culturale de atunci încolo, istoria septuagenară a acestei instituțiuni a Statului se prezintă în lumină mai puțin favorabilă față cu progresele ce am realizat în alte direcțiuni. Și dacă rostul istoriei este ca prin cunoașterea trecutului să înțelegem prezentul spre a îndrepta viitorul, cunoștința celor expuse în rândurile următoare nu va lipsi, cred, să fie utilă în această privință.

Ceea ce voi să expun aci din istoria Arhivelor noastre, privește mai ales întocmirea și instalarea lor, cu schimbările urmate dela înființarea lor până acum.

* * *

Regulamentul organic al Țerii-Românești (cap. III, lit. A, 22) conține următoarea dispoziție generală în privința Arhivelor:

„Păstrarea Arhivelor Statului fiind un obiect care meritărissește toată luarea aminte a stăpânirii, va fi subț

privigherea Ministrului din lăuntru“. (Ediția din 1832 pag. 80. *Analele Parlamentare* I 1, 202.)

Ceva mai precis eră Regulamentul organic al Moldovei, care dispuneà următoarele:

„Art. 366. Canțelaria Inaltului Divan va fi împărțită în trei mese, supuse privigherii directorului ei . . .

v) Masa arhivelor, unde se vor ține toate acturile publice (precum anaforale, hrisoave, hatișerifuri, atingătoare de dreptățile și privileghiile Moldaviei). Arhivarul, în a cărui priveghere se încredințază toate acturile acestea, se va îngriji de a le aduna din ori și ce parte se vor afla și a le ține în bună păstrare. Tot la această masă vor fi păstrate toate planurile ridicate de comisia hotărâtoare și copiile mărturiilor hotarnice date fieștecăruia proprietar, precum se orânduiește la secșia obșteștei hotărâtoare; iar spre sigură păstrare a acestei arhive și îndemânarea aflărei acturilor va fi în curtea domnească o înadinsă cuviincioasă zidire întru îngrijitoarea pază a osebitului arhivar al Statului.

Art. 410. În fieștecare an, la încheierea sesiilor Obșteștei Adunări, originalurile semilor înfățișate precum și a alte documenturi se vor depune în arhiva Statului, a căreia alcătuire și păstrare va fi încredințată unui boer cu însușirile cerute pentru asemenea dregătorie. Arhivistul Statului, ca un depositar al acturilor publice și dregătorești, va fi numit de către Domnul, din doi candidați propuși de către Obșteasca Obicînuita Adunare.“ (*Anal. Parl.* I 2, 209 sq. 218.)

Înainte de Regulamentul organic, actele mai importante de interes public se păstră la Mitropolie, unde se făcuse astfel un început de archive. Afară de acestea, se mai păstră hărții trebuitoare, pe la diferitele autorități administrative și judecătorești. Dar actele păstrate în asemenea

mod nu sunt mai vechi decât dela 1763 în Moldova și dela 1771 în Țeara-Românească. Abiã prin Regulamentele organice s'a înființat un serviciu propriu al Arhivelor Statului în ambele principate.

Pentru serviciul Arhivelor Țerii-Românești s'a prevăzut în Regulamentul organic :

1 nacialnic al Arhivelor, cu leafă de	1.000 lei *)	pe	lună,
1 subt-nacialnic	400	„	„
2 scriitori	câte 100	„	„
2 slugi	60	„	„
cheltuiala pentru cancelarie și pentru			
ținere	230	„	„

în total 23.400 lei pe an. (*Anal. Parl.* I, 18. 202 sq. 234. 577.)

Acest paragraf al budgetului a fost primit de către Obșteasca Adunare în ședința din 27 Martie, iar capitolul întreg al Regulamentului, în ședința din 27 Aprilie 1831. În Maiu următor, Arhiva a și început să funcționeze, fiind instalată la Mitropolie în câte-va camere lângă localul de azi al Adunării Deputaților. Cel dintâiu archivar (așa se numea nacialnicul) a fost căminarul Iordache Rasti, care a ocupat această funcție până la finea anului 1837. Cel dintâiu act al Arhivei este din 20 Maiu 1831 cu No. 1, un raport către marea Vornicie a trebilor din lăuntru asupra primelor depuneri.

Pentru noul serviciu, Sfatul Administrativ, prin jurnalul încheiat la 9 Iunie 1831, a stabilit „regulele ce urmează a se păzi la ținerea Arhivei.“ (Dos. Arch. No. 6/1831.) Acest prim regulament al Arhivelor privea însă numai de-

*) Un leu vechiu = 37.037 bani.

punerile. Alte dispozițiuni privitoare la depuneri cum și la serviciul Arhivei au urmat apoi succesiv.

O deosebită atenție se dedea dela început Archivelor din partea generalului Kiselev, căruia se datoră și inițiativa pentru înființarea lor. Pe lângă dispozițiunile lui în privința actelor ce urmă să fie depuse în Arhive, este remarcabilă următoarea adresă din 8 Septembre 1831 către marele Vornic al Țerii-Românești :

„La tenue des archives de l'état étant un objet qui mérite toute l'attention du gouvernement, et la surveillance en étant dévolue au grand Vornik de l'intérieur, je l'invite à vouloir bien me faire un rapport sur les mesures prises à cet égard, si celles-ci ont été portées à la connaissance des autres autorités qui doivent s'y conformer, et si la plus parfaite régularité est observée dans la tenue de ces archives, en les plaçant par ordre de dates et de matières, et en les inscrivant d'après leur No. dans un Registre à ce destiné“. (Dos. No. 35, Secr. St.)

Raportul marelui Vornic, cerut cu această adresă, nu se află în depozitele Arhivei. Dar din rapoartele Archivarului către marea Vornicie vedem că deja în primul an se întâmpină dificultăți de instalare în localul insuficient și impropriu ce i-a fost destinat. Și ani 72 se împlinesc acum de când același neajuns s'a tot perpetuat mereu, pe lângă mai multe schimbări de local, împiedecând ca instituția Archivelor Statului să se desvolte conform destinației sale și să dea rezultatele care ar fi trebuit și ar fi putut să le producă.

Archiva Moldovei a început să funcționeze la 1 Ianuarie 1832, când s'a pus în aplicare și Regulamentul orga-

nic al țerii. Conform acestui regulament, ea eră subordinaată Inaltului Divan, în al cărui buget se prevedea pentru Archiva Statului:

1 arhivist al Statului, cu leafă de 1.500 lei pe lună,	
1 secretar	500 " " "
2 scriitori	câte 250 " " "
cheltuiala cancelariei	1.820 lei pe an,

în total 31.820 lei pe an. (*Anal. Parl.* I 2, 114.)

Cel dintăiu arhivist a fost aga Gheorghe Asaki, care a ocupat această funcție până la 27 Septembrie 1849. Adresa de numire, cel dintăiu act intrat la Archivă, este din 1 Ianuarie 1832. Cu acest fruntaș al mișcării noastre culturale în frunte, care întruneă și calitățile cerute pentru asemenea serviciu, Archiva Moldovei ar fi putut să fie îndrumată cum mai bine, dacă și aci neajunsul localului n'ar fi împiedicat organizarea și dezvoltarea ei.

Dupe dispoziția Regulamentului organic, Archiva trebuia să fie instalată în Curtea domnească, într'o „înadinsă cuviincioasă zidire.“ În primul raport dela Archivă către Sfatul Administrativ, din 7 Ianuarie 1832, Asaki cerea ca, „până la zidirea unei înadinse binale rânduite de reglement“, Archiva să fie așezată provisoriu într'un gherghir din curtea bisericei Trei-Ierarhi.

Acest local găsindu-se apoi impropriu, Sfatul Administrativ dispuse ca Archiva să fie instalată în casele agăi Alecu Balș, unde eră și Divanurile, punându-i-se la dispoziție o sală pentru cancelarie și doue gherghiruri pentru deposite. Dar în 1834 ea trebuia să se mute din acest local, proprietarul cerând cu insistență ca boltele ocupate de Archivă să fie evacuate.

De atunci până la 1883, Archiva Moldovei a fost tot purtată din local în local, fiind strămutată nu mai puțin decât de 14 ori. În asemenea condițiuni, este bine înțeles că numai de o bună întocmire a ei nu putea să fie vorba.

* * *

Până la 1862, când ambele Archive au fost unite sub o Direcțiune generală a Arhivelor Statului și organizate prin un regulament propriu, întocmirea lor a urmat dupe dispozițiunile generale ale Regulamentelor organice și conform măsurilor luate apoi din cas în cas. Ele aveau să păstreze actele asupra lucrărilor săvârșite ale diferitelor autorități (dosare, registre, condice etc.) și sigiliile scoase din întrebuințare, care urmă a se depune în Archive.

Cele dintâi depuneri eră vechile condice și dosare judecătorești și administrative ce se află pe la autorități dinainte de Regulamentele organice. Din acestea s'au depus în Archiva din București:

a) Condice domnești, cuprinzând chrisoave, cărți domnești și anaforale ale Divanului și ale veliților boieri, 125 volume din anii 1775—1828 (din care lipsesc 2 volume).

b) Condice de anaforale și zapise ale veliților boieri, veliților vornici, Logofeției țerii de sus, Logofeției țerii de jos, Logofeției străinelor pricini, Departamentului de opt, Departamentului de șapte și Divanului judecătoresc, 167 volume din anii 1809—1831 (din care lipsesc 5 volume).

c) Acte judecătorești, 3.477 dosare și condice din anii 1771—1831 (din care lipsesc 12 bucăți).

d) Acte administrative, 4.916 dosare și condice din anii 1803—1831 (din care lipsesc 61 bucăți).

În Archiva din Iași se află ca depuneri vechi :

a) Condice domnești și de anaforale ale Divanului domnesc, Divanului judecătoresc și Departamentului pricinilor străine, 83 volume din anii 1786—1831.

b) Acte judecătorești, 10.356 dosare și condice din anii 1813—1832.

c) Acte administrative, 6.360 dosare și condice din anii 1828—1832.

d) Acte financiare, 348 dosare și condice din anii 1763—1832.

Depunerile înmulțindu-se în anii următori, și localele Archivelor fiind insuficiente pentru primirea depunerilor ce trebuia să urmeze, s'a simțit curând nevoia de a se face o alegere a actelor depuse. În acest scop s'au instituit anume comisiuni pentru ambele Archive, stabilindu-se și normele dupe care avea să se facă alegerea. Ele au început lucrările lor la 1844 în Țeara-Românească și la 1855 în Moldova.

Alegerea făcută de aceste comisiuni, deosebind dosarele în *trebuincioase* și *netrebuincioase*, a ramas fără nici un rezultat practic. Lucrările înaintând prea încet, ele au fost apoi suspendate, iar actele alese spre a fi desființate prin ardere nu s'au desființat. Și eră bine că nu s'au desființat ; căci dupe valoarea lor istorică, multe din ele sunt mai prețioase decât altele alese spre a fi păstrate.

Afară de aceste lucrări, pe lângă primirea succesivă a depunerilor, mersul Archivelor noastre, dela înființarea lor până la unirea lor în 1862, nu presentă vr'o schimbare mai însemnată, decât doar dese schimbări de local. Dar

istoria lor păstrează câte-va nume mai distinse între foștii lor conducători.

Archiva Țerii-Românești, dupe primul ei archivar, Iordache Rasti (1831—1837), numeră între archivarii sei pe următorii fruntași: Ion Eliade Rădulescu, care cu înterumperi a funcționat din Iulie 1843 până în Iulie 1848; Grigore Alexandrescu, din Iunie 1849 până în Decembre 1854; Petrache Teulescu, dela 1859 până la unirea Archivelor în 1862, căruia datorim cea dintâiu publicație a Archivelor noastre: „*Arhiva Română. Documente istorice*“, seria I, București 1860.

Archiva Moldovei, dupe primul și cel mai de frunte archivist al ei, Gheorghe Asaki (1832—1849), care de a doua oară a mai ocupat această funcție din Ianuarie 1857 până în August 1858, a avut încă pe următorii archiviști remarcabili: Vasile Alexandri, tatăl poetului, din Septembrie 1849 până în Aprilie 1853; Gheorghe Sion, din Iulie 1855 până în Aprilie 1856; Teodor Codrescu, editorul „*Uricarului*“, din Aprilie până în Octobree 1856.

Cu toată atenția ce se dedeă Archivelor prin numirea unor asemenea conducători, ei n'au putut să dea instituției încredințate lor o îndrumare spre desvoltare cuvenită: ori ce măsură pentru mai bună întocmire, ori ce început de organizare a serviciului, ori ce propășire în desvoltarea instituției, toate se împiedecă de continua miserie a localului.

* * *

Unirea țărilor surori eră să aducă cu sine o ameliorare și pentru instituția Archivelor.

In anul 1862, în urma unirii definitive a Principatelor,

ambele Archive au fost unite sub denumirea de *Archivele Statului*, cu o Direcțiune generală în București și o Sucursală în Iași, subordonate Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice.

Cu Archivele Statului s'a unit în 1862 și *Comisia Documentală* dela Mitropolia din București, înființată în 1841 pentru regularea, traducerea și transcrierea în condice a documentelor privitoare la bunurile mănăstirești. Cu aceasta, depozitele Archivelor noastre, care până atunci se compunea numai din dosare, condice și sigilii ale autorităților administrative și judecătorești, s'a îmbogățit prin incorporarea marelui tezaur istoric de documente și condice mănăstirești, trecute dela desființata Comisie Documentală la Archivele Statului. Succesiv s'au adăugat apoi la acestea, dupe secularizarea bunurilor mănăstirești, documentele și condicele mănăstirilor închinat și ale celor moldovenești. Pentru aceste documente (în 3853 pachete) și condice (211), cu dosarele mănăstirești (5638), s'a înființat Secțiunea bunurilor publice a Archivelor.

În același timp s'a făcut și un *Regulament al Archivelor Statului*, aprobat cu decretul domnesc din 31 Octombrie 1862. (*Monitorul* din 5 Noembrie No. 245.) Prin acest regulament, modificat în 1869 (*Monitorul* din 7 Martie No. 53) și apoi în 1872 (*Monitorul Oficial* din 25 Iulie No. 163), serviciul Archivelor a primit cea dintâi organizare sistematică. Astfel anul 1862, putem zice, este adevăratul început al Archivelor Statului în organizația lor actuală.

Pentru organizarea serviciului Archivelor, regulamentul din 1862 dispune:

„Art. 1. In Archivele Statului se depun toate actele de interes public a căror conservare se va socoti de folos și care nu mai sunt trebuincioase serviciului Ministerielor sau dregătorilor centrale ori generale, de pînă de acestea.

Art. 2. Serviciul Archivelor Statului se împarte în:

- 1) Despărțirea istorică și a așezămintelor publice;
- 2) Despărțirea de Stat sau administrativă, judecătorească și legislativă.“

Atribuțiunile Despărțirii istorice și a așezămintelor publice (Art. 8) eră:

„Primirea, conservarea și clasarea deosebitelor acte istorice și title ale proprietăților publice; redacțiunea inventarielor lor generale, investigațiile pentru comunicațiuni și expedițiuni relative la acele deposite; lămurirea clasificarea și transcrierea titlelor proprietăților publice; corespondența relativă la primirea depositelor și la trimiterea actelor cerute de dregătorii.“

Atribuțiunile Despărțirii de Stat (Art. 10) eră:

„Primirea, conservarea și clasificarea actelor, depositelor administrative, legislative și judecătorești și redacțiunea inventarielor lor generale; investigațiile pentru comunicațiuni și expedițiuni relative la acele deposite; corespondența pentru primirea depositelor și trimiterea actelor sau dosarelor cerute de dregătorii.“

In privința Sucursalei din Iași (Titlu III, Dispozițiuni generale și transitorii) se dispune:

„Archiva Statului din Iași remăne provisoriu cu titlu de Archiva Sucursală în acel oraș, cu depositele administrative și judecătorești. Personalul ei va fi compus din un cap și doi copiiști. Ea își va urmă serviciul dupe regulele în vigoare, sub administrarea Direcțiunii generale a Archivelor din București.

Prin regulamentul modificat în 1869 s'a înființat, la Direcțiunea generală, o Secțiune istorică deosebită, care apoi în 1872 a fost împreunată cu Secțiunea de Stat.

Ca personal pentru serviciul Archivelor, regulamentul din 1862 prevede:

1 director general, cu leafă de . . .	2.000 lei (v.) pe lună,		
1 secretar	1.250	"	"
1 conservator, registrator și contabil	600	"	"
1 translator slavon	900	"	"
1 cap al Despărțirii istorice și a bu-			
nurilor	1.000	"	"
1 adjunt de clasa I	450	"	"
2 adjunți de clasa II câte	400	"	"
1 cap al Despărțirii de Stat	800	"	"
1 adjunt de clasa I	450	"	"
2 adjunți de clasa II câte	400	"	"
8 copişti	300	"	"
1 camelier și portar	140	"	"
2 servitori câte	120	"	"
1 cap al Sucursalei	800	"	"
2 copişti câte	200	"	"
1 odăiaș	100	"	"

Odată cu aceasta, s'a prevăzut pentru cancelarie suma de 3.345 lei pe lună. Astfel budgetul întreg al Archivelor era în suma de 197.700 lei pe an.

Cu asemenea organizație și mijloace, instituția Archivelor Statului putea să se desvolte în mod corespunzător destinației sale și să dea rezultatele cele mai îndestulătoare. În vederea acestui scop se prevede și personalul necesar și s'au făcut numirile pentru Direcțiunea generală.

Director general a fost numit la 24 Martie 1862 Grigore Bengescu, fost ministru al Cultelor sub domnia lui Barbu Știrbei. Secretar a fost numit Grigore N. Manu; cap al

Despărțirii istorice și bunurilor publice, Nicolae Filimon (autorul romanului „Ciocoi vechi și noi”); cap al Despărțirii de Stat, Nicolae Rasti, funcționar la Archivă încă dela înființarea ei; translator, Dimitrie Peșiacov, care avuse aceeași funcție la Comisia Documentală dupe tatăl seu Gheorghe Peșiacov; cap al Sucursalei din Iași, Panaito Malcoci, care intrase ca scriitor la Archivă încă dela înființarea ei. Celelalte funcțiuni au fost ocupate deasemenea în numărul prevăzut prin regulament *).

În același timp s’au luat și măsuri prealabile pentru construirea unui local cuvenit al Arhivelor Statului, fără de care dispozițiunile pentru noua organizare — se înțelegea prea bine — trebuia să rămână ilusorii.

* * *

Deja în 1832 se făcuse un plan pentru un local propriu al Archivei Terii-Românești. În urma raportului Archivei către marea Vornicie, din 14 Februarie 1832, prin care se arată neajunsurile localului dela Mitropolie și se cerea construirea unui local propriu, căpitanul de geniu Blaramberg a fost însărcinat să facă planul pentru localul cerut. Acest plan a fost elaborat încă în același an și se află în depozitele Arhivelor. (*Edifice pour la conservation des archives de Valachie, projeté et designé par Blaramberg, capitain du génie, 1832.*) El a ramas însă neexecutat.

În urmă, încăperile dela Mitropolie nemai fiind suficiente să cuprindă toate depunerile, Archiva Terii-Românești

*) Astăzi numărul funcționarilor la Direcțiunea generală este redus prin buget la 9, din 20 câți prevedeă regulamentul din 1863, și din 18 câți prevede regulamentul în vigoare din 1872.

nești, abia înființată, începî în 1837 un șir de repetate și dese strămutări, provocate parte prin neajunsurile diferitelor locale, parte prin trebuința lor pentru alte scopuri, până cînd în 1866 ea fu așezată în curtea bisericii Mihai-Vodă, unde se găsește astăzi.

În 1837 o parte din depozitele Archivei dela Mitropolie, actele cele mai vechi, s'au mutat la mănăstirea Mihai-Vodă în două camere; în 1841 o altă parte, cu depunerile de curînd sosite, s'au mutat la mănăstirea Antim în 8 camere. Dosarele depuse la Mihai-Vodă au fost mutate apoi în 1843 la mănăstirea Cotroceni, de acolo în 1848 la Antim; iar cele depuse în 1841 la Antim au fost mutate parte în 1848, împreună cu altele dela Mitropolie, în pivnițele Curții administrative, parte în 1849, împreună cu cele aduse acolo dela Cotroceni, la mănăstirea Zlătari. Dar în 1850 dosarele dela Zlătari s'au mutat iarăși la Mitropolie, iar în 1851 cele din pivnițele Curții administrative, apoi succesiv și o parte din cele dela Mitropolie, la mănăstirea Radu-Vodă, de unde în 1853 ele au fost mutate din nou la Antim. În urmă, depozitele dela Mitropolie și o parte dela Antim fiind mutate în 1859 iarăși la Radu-Vodă, toată Archiva a fost așezată în aceste două mănăstiri, unde a ramas pînă la 1862.

Reaua stare a încăperilor dela Radu-Vodă și Antim, cu toate reparațiunile ce li s'au făcut, a silit pe Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice, dupe trecerea Archivelor unite sub acest departament, să închirieze pentru Archivă casele lui Ioan Bălăceanu din Strada Șerban (mahalaua Sf. Spiridon Nou), pe trei ani cu 1000 galbeni pe an, unde în 1862 s'a mutat Archiva întregă. Acesta a fost ul-

tîmul local al Archivei din București înainte de instalarea ei la Mihai-Vodă în 1866. (Dos. Arch. No. 8/1832. No. 14/1862.)

În asemenea condițiuni, bine înțeles, nu putea să se întemeieze o Arhivă regulată: neajunsurile localului și desele mutări trebuia să zădărnicească ori ce început de bună întocmire. Rapoartele diferiților archivari ce s'au succedat arată această stare de lucruri adeseori cu vădită indignare. Astfel un raport din 27 Septembrie 1838 către Departamentul din lăuntru zice:

„Măcar că în multe rânduri s'au făcut cunoscut proastă starea încăperilor Arhivei ce se află acum, dar din ce îndeletnicire nu au putut înalta stăpânire a găsi mijloace și pentru dănsa a i se închipuî încăperile cuvenite. Apoi fiindcă aceasta este cămara țării în care se încăp toate acturile și se păzesc lucrurile tuturor cancelariilor din Prințipat, oare aceasta nu s'ar cuveni să fie înfrumusetată și regulată spre a fi și vrednică de vedere? Împotrivă însă și cu măhnire se privește că de mulțimea hărtilor ce s'au primit până acum, umplându-se atât încăperea din sfânta Mitropolie cât și cea dela Mihaiu-Vodă, ceea ce au prisosit de nu au încăput în polițe, stau în neregulă deasupra dușumelelor, tăvălindu-se în praf și în mucezeala ce trag dela pământ Arhiva văzând cu măhnire neputințele ei a întimpina o păzire de regulă, aleargă cu supunere la acoperemântul ei, acel cinstit Departament a căruia ramură se socotește și ea, și plecat se roagă ca să binevoiască a chibzuî o punere la cale de a se mai găsi vre o încăpere în care să se mute delele pe vre un an doi, spre a fi toate hărțile într'o formă și regulă, până când se va îndeletnici înalta stăpânire a chibzuî alte mijloace, și până atunci

se va popri cu totul trimeri dela ori ce canțelarie“,
(Dos. Arch. No. 8/1832).

Iar Grigore Alexandrescu, archivar la 1849—1854, a satirizat starea instituției ce erà încredințată îngrijirii lui, prin următoarele versuri din *Resbunarea Șoarecilor*:

Pe dealul Mitropoliei,
In Archiva României,
Unde Statul grămădește
Tot ce nu-i mai trebuiește,
Hârtii, condici osândite,
Judecăți nenorocite,
Are cuiburi din vechime
Numeroasă șorecime,
Seminție roditoare
Și de literi rozătoare.

Șeful șorecimii, guzganul Rozon, apreția astfel pe șeful
Archivei :

De când sub aceste bolte ne aflăm adăpostiți,
Fraților, voi știți prea bine cât am fost de fericiți.
Șeful de azi al Archivei, om de pace iubitor,
Ne-a fost chiar ca un părinte un zelos ocrotitor.
Nimeni din voi nu se plânge că din cuib a fost gonit,
Sau că într'aceste ziduri vr'o pisică a 'ntâlnit,
Sau că n'a putut să roază, de frica vr'unui dușman,
Pergamentele antice, condicele de divan,

Acest șef al Archivei obținù totuși un ordin al principelui Barbu Stirbei de a se lua măsuri pentru construirea unui local al Arhivelor. In raportul seu din 4 Martie 1850 către Departamentul din lăuntru, el zicea; „Măria Sa prea înălțatul nostru Domn este hotărât a porunci în primăvara aceasta zidirea unei mari încăperi pentru Archivă în curtea

77237

Mitropoliei, după planul ce Maior Salman este însărcinat a face». Iar în 7 August același an, el scrieă aceluiși Departament:

„Măria Sa Vodă dorind a se clădi o încăpere pentru Arhiva Statului, după cum este știut cinstitului Departament, poruncise încă de mai multe luni d-lui Maior Salman a face și a-i înfățișa un plan de zidire, potrivit cu trebuința, și a căruia punere în lucrare să nu ceară mai mari cheltueli decât acel făcut mai nainte de răposatul Blaramberg. Dar fiindcă această poruncă nu s'a putut încă îndeplini și pentru că acum D-Lui se află plecat cu Măria Sa, subtiscălitul, cunoscând stăruința Măriei Sale în această pricină, socotește de trebuință, dacă cinstitul Departament va găsi cu cale părerea sa, să se orânduiască d. Vilacroz, arhitectul Sfatului orășenesc, ca prin înțelegere cu șeful Arhivei și conformându-se cu cele lucrate mai înainte întru aceasta, după ce va lua dela cinstitul Departament planul mai sus pomenit, să pregătească un plan nou, care să se poată înfățișa Măriei Sale la întoarcere». (Dos. Arch. No. 8/1832).

Planul elaborat apoi de arhitectul Villacrose se află în depozitele Archivelor : el a avut soarta celuia din 1832.

Nu mai bună a fost soarta Arhivei Moldovei, în ce privește localul, dupe cum arată dosarele ei.

Așezată dela început în casele agăi Alecu Balș, ea a fost mutată de acolo în 1834 în casele agăi Costache Ghica, unde eră instalate unele autorități. Dar acele încăperi găsiindu-se improprii pentru depozite, neavând siguranța cerută și nefiind nici încăpătoare, arhivistul Asaki, prin raportul seu No. 145 din Decembre 1835 către Departamentul Dreptății, ceru să se facă un local propriu

pentru Archivă, având siguranța cuvenită, ca în viitor ea să nu mai sufere strămutări; iar până atunci, el ceru voie să mute depozitele în două bolte din casele bisericeii Sf. Ilie, pe care, după stăruința lui, egumenul le puneă la dispoziție gratuit pentru șase luni. Mutarea cerută s'a făcut încă în aceeași lună. Dar localul cerut neconstruindu-se, Archiva a fost mutată, după șase luni, în cinci camere ale școlii Vasiliene dela Trei-Ierarhi; iar în 1840, înmulțindu-se depunerile, i s'a mai pus la dispoziție o sală în Academia Mihaileană.

Dupe restaurarea Curții vechi (palatul administrativ) în urma incendiului din 1827, Sfatul Administrativ, prin încheierea din 22 Octobrie 1843, a dispus ca Archiva să fie instalată în palatul restaurat, unde ea s'a mutat apoi în 1844. Dar nici în acest local, cel mai bun din câte i-a fost dat să aibă, ea n'a ramas neturburată. Depunerile înmulțindu-se, și autoritățile instalate în palat fiind strimtorate, se simți prea curând nevoia de a se căuta alte încăperi pentru Archivă. Sfatul Administrativ, prin încheierea din 24 Octobrie 1849, găsi ca cel mai potrivit lucru de a se face un local propriu pentru Archivă, și dădu ordin ca Departamentul lucrărilor publice să chibzuească cele necesare pentru clădirea lui.

În urmă însă, localul proiectat rămânând neconstruit, s'au închiriat cinci bolte în o aripă nou-zidită a spitalului Sf. Spiridon, unde o parte a Archivei s'a mutat în 1853, iar altă parte a ramas în palatul administrativ. Spre a se economisi chiria, s'a făcut în 1858 propunerea de a se muta o parte din Archivă la mănăstirea Neamțului, care a fost admisă și de Sfatul Administrativ; dar opoziția energetică

a lui Asaki, pe atunci de a doua oară archivist, a împiedecat a se aduce la îndeplinire asemenea măsură nechibzuită.

În anii 1860—1861 toată Archiva s'a mutat apoi în șase bolte închiriate dela Natanson și Orenstein. Iar dupe ce în 1862 Ministerele cu arhivele lor s'au strămutat la București, ea a fost readusă în palatul administrativ la începutul anului 1863. Între acestea, prin regulamentul din 1862, se schimbă și organizația Arhivei din Iași, ea fiind transformată în Sucursală dependentă de Direcțiunea generală a Arhivelor Statului din București.

La noua organizare din 1862, necesitatea de a se construi un local propriu pentru Arhivele Statului, care mai înainte se avuse în vedere și în Țeara-Românească și în Moldova, fu din nou luată în considerare.

În același an s'a făcut iarăși un plan pentru localul Arhivelor din București, elaborat de cunoscutul architect Benisch, dupe programul întocmit de Grigore Bengescu, noul director al Arhivelor. În acel local, proiectat conform exigențelor serviciului, aveà să fie instalat și un *Institut de Paleografie* ce erà să se creeze pe lângă Direcțiunea generală a Arhivelor Statului, cu scop de a forma personalul pentru serviciul Arhivelor și pentru studiul vechilor documente și acte. Erà să fie o școală dupe modelul celebrei *École des Chartes* din Paris, pusă în serviciul Arhivelor și al studiului istoriei naționale.

Câte nu s'ar fi putut face de atunci, dacă planul din 1862 nu rămâneà numai proiect, ca și planurile precedente!

Executarea acestui plan, care împreună cu devisul se păstrează la Archive, reclamă suma de 710.436 lei v., la care aveà să se mai adauge o sumă neprevăzută pentru instalația interioară. Din lipsă de fonduri, planul a trebuit să fie părăsit.

În urmă, Direcțiunea generală, prin raportul seu din 18 August 1864 către Ministerul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii publice, propuse ca încăperile mănăstirii Mihai-Vodă, de curând secularizată, să fie adaptate pentru Archivele Statului, făcându-se construcțiunile, restaurările și instalațiunile necesare. Ministerul aprobând această propunere, se alocă spre acest scop suma de 200.000 lei în budgetul pe anul 1865. Dar în urma inundațiilor întâmplare atunci, suma aceasta s'a distras dela destinația sa, întrebuintându-se pentru preîntimpinarea calamității elementare. În cele din urmă, făcându-se reparațiunile cele mai neapărat necesare la localul dela Mihai-Vodă, Archivele s'au așezat aci în Maiu 1866, odată cu fericita venire la domnie a Principelui Carol. Eră de bun augur această coincidență.

Dupe atâtea strămutări din local în local, în nestabilitatea vremilor de până atunci, Archivele din București au ajuns și ele în fine la așezare statornică. Iar amintirile legate de fundațiunea lui Mihai Vodă Viteazul, cel mai vechiu monument păstrat în Capitală, dedeà localului Archivelor, cu credința în viitor ce însuflă noua domnie, evlavia unui trecut scump și înălțător.

* * *

Cu instalarea la Mihai-Vodă, Archivele au primit și un nou director general, Grigore N. Manu, numit la 12 Iulie

1866, care ca secretar al Archivelor sub directorii Grigore Bengescu (1862—1864) și Cesar Boliac (1864—1866) avuse o parte însemnată la noua organizare a serviciului. El a dezvoltat cea mai plină activitate pentru regularea și bunul mers al Archivelor în nou-ocupatul local. Și eră o lucrare de făcut, dupe lungile rătăciri ale depositelor prin toate regiunile Bucureștilor !

Cu privire la local, Manu a reluat proiectul din 1864, stăruind pentru executarea lui. El propunea ca lucrarea să fie făcută succesiv, potrivit cu mijloacele budgetare, alo-cându-se pentru aceasta o sumă de vr'o 50.000 lei pe an până la terminarea clădirilor și restaurărilor ce trebuia a se face. Dar toate stăruințele lui au ramas fără rezultat, și la 18 Octombree 1871 el s'a retras dela direcțiune, fără să fi putut realiza programul cu care luase conducerea serviciului.

Sub directorul următor, Constantin Aricescu (1871—1876), chestiunea localului a ramas în stare neschimbată. Dar sub direcțiunea d-lui B. P. Hasdeu (17 Maiu 1876—1 Aprilie 1900) s'au luat în fine măsuri pentru construirea unui „palat al Archivelor Statului“.

Vechile clădiri dela Mihai-Vodă, dupe reparațiunile insuficiente din 1866 urmând a se derăpăna din ce în ce tot mai mult, miseria localului începuse din nou. Iar Sucursala din Iași, abia așezată la 1863 în palatul administrativ, a fost nevoită să continue strămutările de până atunci. Incăperile palatului fiind necesare pentru celelalte servicii instalate acolo, o parte a depositelor s'a mutat în 1865 la mănăstirea Frumoasa, altă parte la mănăstirea Cetățuia, iar cancelaria cu o parte din depozite a ramas în palatul

administrativ. Apoi în 1865—1866 toată Archiva s'a mutat în niște case închiriate în Beilic, unde a ramas până la 1871, când a fost așezată iarăși în palatul administrativ. Dar în urma incendiului din 1880 de care a fost încercat palatul, ea a trebuit să se mute din nou, parte la Trei-Ierarhi, parte în niște dependențe ale unei case din apropiere, apoi în niște bolte închiriate în Beilic. În fine, dupe restaurarea palatului administrativ, Archiva a fost adusă în 1883 iarăși în acest local, unde se află și acum.

Asemene stare de lucruri dupe proclamarea Regatului nu mai eră tolerabilă. Deci prin legea din 5 Iunie 1882 (*Monitorul Oficial* din 6 Iunie No. 55) s'a deschis un credit de 300.000 lei pentru construirea unui local al Arhivelor Statului, partea I-a, avându-se în vedere deocamdată numai o parte a construcției întregi. Iar prin decretul regal din 27 August același an (*Monitorul Oficial* din 1 Septembrie No. 126) s'a acordat un credit extraordinar de 939 lei pentru facerea reparațiilor imediat necesare la localul dela Mihai-Vodă. O comisiune compusă din foștii directori ai Arhivelor, Grigore Bengescu și Grigore Manu, împreună cu directorul de atunci, B. P. Hasdeu, și cu arhitecții Munteanu și Săvulescu, a fost instituită spre a „fixa programul clădirilor întregi și proiectele în detaliu“, care comisiune „va rămâne în permanență pentru a controla și a priveghia executarea lucrărilor până la definitiva lor terminare.“ (Dos. Minist. C. și I. No. 895/1890: „Construcția palatului Arhivelor Statului.“)

Comisiunea a stabilit programul general pentru clădirea unui „palat special pentru Archivele Statului“, care aveă să se redice în curtea bisericii Mihai-Vodă. Dar mijloacele

disponibile nefiind suficiente pentru executarea aceluia proiect, creditul deschis pentru acest scop nu s'a întrebuințat, iar în 1886 el a fost anulat prin legea de credite.

Prin legea din 15 Iunie 1890 (*Monitorul Oficial* din 21 Iunie No. 64) s'a deschis apoi un nou credit de 400.000 lei, în același scop. O comisiune (G. N. Manu, B. P. Hasdeu și arhitectul N. Cerchez, apoi în locul celui din urmă, arhitectii Mincu și Sterian) a fost însărcinată să facă propunerile convenite pentru construirea localului; iar arhitectul George Duca a fost însărcinat să studieze unele locale de arhive din străinătate, asupra cărora a și înaintat un raport amănunțit în Martie 1891. În fine în Noembrie 1893 arhitectul Magni a fost angajat prin contract să facă planul și devisul pentru un „palat al Arhivelor Statului“.

Un plan superb, care întrecea toate așteptările și toate dorințele de până atunci, fu elaborat. Dupe acest plan, care el singur a costat 25.000 lei, palatul Arhivelor Statului, având să se redice pe locul clădirilor din curtea bisericii Mihai-Vodă, reclamă suma de 1.200.000 lei, fără de exproprierile necesare. Dar din creditul deschis pentru acest scop eră disponibilă, dupe cheltuielile făcute până atunci, numai suma de 362.628 lei. Totuși planul a fost aprobat în Ianuarie 1896, iar în Maiu 1897 s'a și făcut licitația pentru o parte de clădire, pentru care se prevedea în devis suma de 355.000 lei. Licitatia însă n'a fost aprobată, din cauza sumei prea mari ce reclamă clădirea întreagă și exproprierile cerute. Astfel și acest ultim plan a ramas neexecutat.

Intre acestea, derăpănarea vechilor clădiri înaintă într'un mod mai mult decât îngrijitor, așa că în 1893 și 1896 o

parte a depositelor a trebuit să fie mutată în niște case închiriate în apropiere (ale lui Petre Cecropide).

În Aprilie 1900 încredințându-mi-se direcțiunea Archivelor Statului, m'am convins numai decât că, în localul în care se află, depozitele nu mai putea să ducă până la cealaltă primăvară. O amânare a măsurilor de scăpare, măsuri ce se impuneau cu cea mai neînduplecată necesitate, ar fi fost un sacrilegiu față de Țeară și față de istorie.

Însă din nenorocire, provenită din criza financiară prin care trecea Țeara, creditul pentru construirea localului Archivelor fusese anulat în ultima sesiune parlamentară, iar în budget se alocase numai suma de 6000 lei pentru reparațiuni la vechiul local. Această sumă înzecită eră abia suficientă pentru ceea ce neapărat și imediat trebuia să se facă. Din mijloacele de care Ministerul Cultelor și Instrucțiunii dispunea pentru alte construcțiuni, o parte de local ce se află în părăsire (a treia parte din clădirile pentru depozite) a fost totuși restaurată și adaptată, conform propunerii ce făcusem. La 8 Noembrie următor, localul restaurat fu inaugurat cu solemnitate religioasă, și în aceeași lună s'a început mutarea depositelor și aranjarea lor.

Nu este aci locul de a arăta în ce stare se află depozitele, și ce mai rămâne de făcut pentru buna lor întocmire. Dar este cu adevărat de mirare că, dupe atâtea strămutări, într'un local lăsat în derăpănare, expus intemperiilor și incendiului, unde un neprețuit tezaur al istoriei noastre eră zilnic amenințat să se facă praf și cenușă, s'a mai păstrat ceea ce se află. Numai unui prea îngăduitor noroc datorim aceasta.

Arhivele noastre sunt mai bogate decât se credeă și decât se crede poate. Ele păstrează cea mai bogată colecție de chrisoave slovenești din evul mediu, începând din a doua jumătate a secolului XIV, care, ca și cele mai târzii, sunt o comoară încă prea puțin folosită a istoriei noastre. Foarte multe se află bine traduse în condice, pe lângă traducțiuni de documente ale căror originale nu se mai găsesc. Acestea, cum și documentele românești, păstrate în mare numer în originale sau în condice, de importanță multiplă pentru istorie, ca și pentru studiul limbei, sunt cel mai prețios tesaur al Arhivelor noastre. Actele administrative și judecătorești, din a doua jumătate a secolului XVIII până în epoca de formare a României moderne, conțin deasemenea un bogat material istoric, aproape neatins încă.

Acest material prețios cere, pe lângă o păstrare cuvenită, să fie întocmit pentru utilizarea lui științifică. Prea puțin s'a făcut încă în această privință.

Ca publicațiuni ale Arhivelor Statului sau din materialul lor au apărut, dupe mai sus citata *Archiva Română*, seria I, scoasă de archivarul Teulescu în 1860, încă următoarele: *Archiva istorică a României*, de B. P. Hasdeu, 3 tomuri (1865—1867) și o broșură din tom. IV (fără an).—*Revista istorică a Arhivelor României*, vol. I (1873): Condica de venituri și cheltueli a Vistieriei (1694—1704); vol. II, 2 broșuri: Indice de documente aflate în Archiva Statului (1874—1876).—*Cuvenle den Bătrâni*, de B. P. Hasdeu, 3 vol. și un suplement la vol. I (1878—1881).

Asupra studiilor făcute în Archivele Statului până la Aprilie 1900 nu avem alte indicațiuni decât citatele în di-

feritele publicațiuni pentru care colecțiunile Archivelor au fost utilizate. Din Aprilie până la Septembrie 1900, Arhivele din București au fost închise pentru studii, din cauza lucrărilor de serviciu. Dela 1 Septembrie 1900 până la 15 Februarie 1903, s'au făcut aci studii de către 43 cercetători, care (dupe registrul personal al fiecăruia) au consultat: 1196 documente, 1240 pachete cu documente 486 condice, 769 dosare.

Pentru ca o spornică activitate în utilizarea științifică a Archivelor noastre să fie înlesnită, sunt încă multe de făcut pentru serviciul Archivelor. Mai înainte de toate însă este de neapărată necesitate ca localul, care atâta timp a împiedecat dezvoltarea instituției, să fie pus în stare convenită, terminându-se restaurarea și adaptarea începută în 1900, dar intreruptă apoi din cauza nevoilor financiare.

În glorioasa domnie a M. S. Regelui Carol, sub care România a realizat atâtea progrese însemnate în toate ramurile vieții publice; sub care s'au așternut și s'au deschis largă calea viitorului românesc; sub care mai multe monumente religioase, scumpe mărturii ale trecutului nostru, s'au reînălțat falnic restaurate: o lucrare ca cea reclamată de Curtea Mihai-Vodă pentru convenita instalare a Archivelor Statului nu poate să rămână nefăcută.

REGULAMENTUL ARCHIVELOR STATULUI

(Monitorul Oficial din 25 Iulie 1872 No. 163)

CAROL I,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională
Domn al Românilor,

La toți de față și viitori, sănătate;

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat
ad-interim la departamentul Cultelor și Instrucțiunii pu-
bliche, No. 6.830;

Văzând și aprobând jurnalul consiliului Nostru de mi-
niștri, încheiat în ședința dela 17 curent, sub No. 9,

Am decretat și decretăm ce urmează:

REGULAMENT

PENTRU

ORGANISAREA SERVICIULUI ARCHIVELOR STATULUI

TITLUL I

Dispozițiuni generale

Art. 1. Serviciul Arhivelor Statului depinde de Ministe-
rul Cultelor și Instrucțiunii publice.

Art. 2. În Archivele Statului se depun cu inventariu ac-
tele de interes public cari nu mai sunt trebuincioase mi-
nisterelor sau autorităților dependinți de ministere.

Art. 3. Documentele depuse în Archiva Statului pot fi
redicate provisoriu, dupe cererea miniștrilor respectivi,
trimițându-se de direcția Arhivelor cu anume inventariu.

Aceste acte însă sub nici un cuvânt nu se vor trimite afară din țară.

Art. 4. Personalul serviciului Arhivelor se compune:

Pentru Archiva din București:

- 1 director;
- 2 archiviști de clasa I, din cari unul și translator de limba slavă;
- 3 archiviști de clasa II;
- 5 archiviști de clasa III;
- 1 translator de limba elenă;
- 3 copişti caligrafi;
- 3 copişti;
- 3 servitori.

Pentru Archiva din Iași:

- 1 cap de serviciu;
- 1 ajutor de registrator;
- 1 copist;
- 1 servitor.

Art. 5. Impiegații Arhivelor Statului se înaintează dupe vechime și se revocă prin decret domnesc dupe propunerea ministrului, basată pe recomandatiunea directorului Arhivelor.

Pentru posturile de translatori de limba greacă și slavă cerându-se cunoștințe speciale, se pot primi și persoane afară din cancelarie, supunându-se însă la concurs.

Copiștii și caligrafi se numesc prin concurs dintre baccalaureați, cari vor fi obligați a și urma la vre-una din facultăți.

Concursul se publică prin *Monitor*.

Art. 6. Servitorii se numesc de-a dreptul de directorul Arhivei.

Art. 7. Serviciul Arhivei din București se împarte în două secțiuni :

- 1) secțiunea istorică și de Stat;
- 2) secțiunea bunurilor publice.

TITLUL II

Atribuțiunile directorului

Art. 8. Directorului îi este încredințată administrațiunea Archivelor Statului, având toată răspunderea serviciului. El dirige toate lucrările, subscrie expedițiunile și legalizează copiele actelor aflate în Archive. Ori-ce cereri ale autorităților relative la actele depuse în Archiva Statului se fac de-a dreptul către director.

El e dator a da la lumină pe fiecare an, cu cheltuiala Statului, un indice sau catalog de actele din Archivă cari pot servi la istoria și chronologia țerii. Acel indice va cuprinde: data, numele și un extract pe scurt al actelor în cestiune.

Art. 9. In cas de lipsă, directorul este înlocuit de cel mai vechiu archivist clasa I.

Atribuțiunile archiviștilor de clasa I

Secțiunea istorică și de Stat

Art. 10. Această secțiune se află sub direcțiunea unui din archiviștii de clasa I, responsabili de actele privitoare la acea secțiune.

Art. 11. Atribuțiunile sale sunt: primirea, conservarea, clasificarea și inventoriarea actelor istorice, administrative, legislative și judecătorești.

Art. 12. In această secțiune sunt concentrate: corespondența generală a serviciului relativă la personal, material, local și mobilier și la conservarea depositelor ex-

traordinare și a actelor de natură excepțională, precum : depositul actelor particulare, conform art. 750 din codul civil, etaloanele prototipe ale măsurilor și greutateților, când se vor admite de Stat, cum și tipurile monetelor naționale, când se vor depune în Archive; în fine, corespondența pentru primirea depositelor și trimiterea actelor și dosarelor cerute de autorități.

Art. 13. El contrasemnează corespondența relativă la serviciul seu, îngrijește de biblioteca Archivei, cum și de muzeul de paleografie și de sigilografie, când se vor înființa.

Secțiunea bunurilor publice

Art. 14. Această secțiune stă sub direcțiunea celui de al II-lea archivist de clasa I, responsabil de actele privitoare la această secțiune. El este tot odată și translator de limba slavă, până se va putea înființa un post într'adins pentru acest sfârșit.

Art. 15. Atribuțiunile sale sunt : primirea, conservarea, clasificarea și inventorierea actelor privitoare la proprietățile Statului, cum și alegerea și clasificarea titlurilor acestor proprietăți și transcrierea lor în condici speciale, când personalul Archivei se va mări.

El dirige corespondențele relative la primirea depozitelor și la trimiterea actelor cerute de autorități.

Art. 16. El contrasemnează corespondența specială a secțiunii sale.

Art. 17. Translatorul de limba elenă este atașat pe lângă secțiunea bunurilor publice.

Sarcina sa este traducerea actelor din limba greacă, colationarea și verificarea lor.

El contrasemnează actele traduse de dânsul și dă concursul seu, ca și translatorul de limba slavă, la facerea indicelui de care menționează art. 8.

TITLUL III

Despre concedii

Art. 18. Ministrul singur dă concediu tuturor împiegaților Archivei, dupe recomandațiunea directorului. Când un împieगत va lipsi dela serviciu fără concediu, se va considera demisionat.

TITLUL IV

Dispozițiuni transitorii

Art. 19. Archiva din Iași poartă numele de Archiva Sursală. Ea păstrează depositele administrative și judecătorești ale districtului Iași și ale tuturor autorităților locale, cum și toate actele diplomatice până la anul 1859.

Ea va urma serviciul seu ca în trecut, sub conducerea Direcțiunii generale din București.

Art. 20. Dupe înființarea archivelor județene, aceste archive vor fi sub priveghiarea și conducerea Direcțiunii generale a Archivelor.

Art. 21. Ministrul Nostru secretar de Stat ad-interim la departamentul Cultelor și Instrucțiunii publice este însărcinat cu executarea decretului de față.

Dat în Sinaia, la 11 Iulie 1872.

Ministru secretar de Stat
ad-interim la departamentul Cultelor și
Instrucțiunii publice,

G. Costa-Foru

CAROL

No. 1.236.

